

AVATARURILE UNEI COLECȚII - COLECȚIA DE DOCUMENTE MUZEUL BANATULUI - STUDIU DE CAZ -

Marlen Negrescu

Prin însăși natura ei, o colecție de documente poate fi un amalgam eteroclit de acte de proveniență diferită, de valoare inegală, iar criteriile de grupare ale creatorului pot fi aleatorii, uneori chiar deloc vădite. Este cazul mai multor colecții intrate în posesia Direcției Județene Timiș a Arhivelor Naționale, cel mai dificil fiind însă cel al Colecției de documente Muzeul Banatului din Timișoara.

În baza Decretului 353/1957 și a ordinului Direcției Generale a Arhivelor Statului București, filiala din Timișoara va prelua de la Muzeul Regional „Banatul” Timișoara colecția de documente a acestuia, cu procesul verbal nr. 2001/12.09.1960.

În ceea ce privește istoricul acestei colecții, trebuie să amintim câteva date semnificative: în 1872 ia ființă la Timișoara „Societatea de istorie și arheologie din Ungaria de Sud” (Délmagyarországi történelmi és régészeti társulat) iar în 1882, în același oraș, se înființează „Reuniunea pentru Muzeul de istorie și arheologie din Ungaria de Sud” (Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum egylet). În 1885 cele două societăți fuzionează și devin „Societatea pentru muzeu de istorie și arheologie din Ungaria de Sud” (Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat), formă sub care funcționează până în 1920. După cum rezultă și din denumirea lor, obiectul activității îl constituia promovarea cercetărilor de istorie și arheologie din zonă, colecționarea de obiecte și documente istorice și de artă în vederea constituirii unui muzeu. Clădirea muzeului este dată în folosință în 1888 dar, după cum afirma secretarul societății, dr. Berkeszi István, în 1901, clădirea a fost de la bun început neîncăpătoare¹.

Din 1875 începe să apară revista „Történelmi és régészeti értesítő” reflectând pe de o parte activitatea „Societății de istorie...” prin publicarea dărilor de seamă anuale, a proceselor verbale ale adunărilor generale, a evidenței documentelor și obiectelor intrate în patrimoniul societății fie prin donații, fie prin cumpărare, pe de altă parte, publică studiile istoricilor și arheologilor legate de trecutul ținutului. Apariția revistei este sistată în 1917. În 1922 apare pentru scurt timp publicația „*Gemina*” și

¹ Dr. Berkeszi István, „*A temesvári múzeumkérdés*” în TRÉT, XVII (serie nouă), caiet III-IV, Timișoara, 1901, p.2-19.

abia din 1928, prin diligențele depuse de Ioachim Miloia, vor apărea „*Analele Banatului*” cu unele întreruperi până în zilele noastre.

În 1920 denumirea se schimbă în „Societatea bănățeană de istorie și arheologie pentru muzeu” / „Bánáti történelmi és régészeti muzeum társulat”. Directori ai instituției au fost ornitologul Dionisie Linția și mai apoi George Postelnicu, funcționar.

În 1922, conform statutelor Societății – cap. X – în baza hotărârii nr.6482/1922 a adunării generale, se dispune dizolvarea societății și trecerea muzeului creat în proprietatea și administrarea municipiului Timișoara. Din 1928, postul de director al muzeului va fi ocupat de distinsul om de cultură Ioachim Miloia².

La 1 ian. 1922, Muzeul din strada Lonovici/Voltaire/Rodnei/Episcop Augustin Pacha (acum sediul Bibliotecii Academiei), cu tot inventarul, trece din proprietatea fostului județ Timiș în proprietatea municipiului Timișoara. Muzeul funcționează sub această formă până în 1951, când trece sub tutela Sfatului Popular regional Timișoara.

Bazele colecției de documente, ca și cele ale pinacotecii, au fost puse de fostul comite de Timiș (1872-1890), Sigismund Ormos.

Prima mențiune asupra modului de organizare al colecției este cea din anul 1893, când Dr.Berkeszi István prezintă un raport asupra arhivei societății, descriind în detaliu structura colecției³. Aceasta a fost grupată pe 4 clase: A – diplome și acte oficiale, de la nr.1 la 116 cele autohtone în ordine cronologică, iar de la 117 la 129 cele străine; clasa B, corespondență și alte acte cu caracter privat, ordonate pe autori; C – cuprinde tipăriturile de mici dimensiuni – anunțuri mortuare, afișe teatrale, dar și publicații care, din pricina dimensiunii mici, riscau să se piardă în bibliotecă. Clasa D este formată de „colecția Ormos”, subîmpărțită în trei compartimente. Criteriul a fost acela ca documentele referitoare la un eveniment, la o problemă sau la o persoană să fie grupate, pe cât posibil, într-un pachet, sub un singur număr. Astfel, în clasa A, documentele referitoare la familia Barabás au fost trecute la același număr, așîșderi cele referitoare la familiile Geréb și Eresztevényi. În clasa B au fost trecute la același număr toate scrisorile aceluiasi autor, cu excepția cazurilor când unele se aflau în colecția propriu-zisă și altele în colecția Ormos, de pildă 13 dintre scrisorile lui Széchenyi se aflau în colecția societății și 5 în cea a lui Ormos. Chiar dacă mai multe acte au fost grupate într-un pachet, pe coperta acestuia și în fișa de catalog sunt menționate fiecare în parte.

Colecției i se adaugă în timp și alte documente, baza formând-o însă cele adunate până în 1920. Nu știm în ce măsură s-a păstrat clasificarea inițială după 1920,

²Vezi: Miloia Mircea, Turcuș Aurel, Mudura Gheorghe și Săcară Nicolae, *Un erudit cărturar. Ioachim Miloia (1897-1940)*, Editura Mirton, Timișoara, 1997, p.61-75.

³ Dr.Berkeszi István, *Jelentés a délmagyarországi történelmi és régészeti Muzeum-Társulat levéltáráról*, TRÉT, IX, caiet I, Timișoara 1893, p.105-115.

cert este că, cel puțin în parte, actele au fost reordonate și pe o parte dintre ele găsim cel puțin două numere de inventar ulterioare.

Predarea din 1960 s-a făcut pe bază de inventar fiind preluate 7723 u.a. însumând 19 ml. de documente în limbile latină, germană, maghiară, română, sârbă, etc.. La Muzeul Banatului au rămas însă numeroase acte privind istoria orașului, printre care și primul volum din *Catastrum Civium*, precum și arhiva fostei Societăți de Istorie și Arheologie, considerată ca parte structurală a fondului propriu (1872-1920)⁴.

Deoarece inventarul pe baza căruia s-a făcut preluarea era mai mult decât sumar, necorespunzător, iar o parte dintre documente făceau parte din fonduri deja constituite - Primăria Municipiului Timișoara, Comandamentul General Bănățean, Direcția Montanistică, etc. – s-a decis prelucrarea arhivistică a colecției, scop în care au fost întocmite în 1961 și 1963 „Instrucțiuni de lucru”⁵ care prevedeau integrarea unor documente la fondurile deja existente din care făceau parte (acțiune care, conform unui referat din 1963, ar fi fost finalizată deja în 1962) și ordonarea colecției pe următoarea structură:

- 1.Documente feudale (sic!)- Administrația Camerală a Banatului 1718-1872
- Administrația provincială a Banatului 1751-1779
- Bresle
2. arhiva vicecomitelui de Caraș, A.Kapuváry
3. arhiva vicecomitelui (sic) de Arad, Kovács
4. documente privind Administrația Comitatului Bács Bodrog
5. Direcția de construcții din Verbasz – comitatul Bács-Bodrog
6. Oficiul cameral Kula
7. Oficiul cameral Palanca
8. Oficiul salinar Baia
9. Direcția Poștelor din Banat
- 10.în fondul Arhiva Societății de Istorie și Arheologie din Timișoara - urmau

să fie incluse așa-zisele documente „diverse”

11. Revoluția de la 1848-1849
12. Primul război mondial

Fonduri personale și familiale:

1. Fondul personal I.Gh. Costin
2. Fondul personal Sigismund Ormos
3. Fondul personal Traian Lungu Puhallo
4. Fondul personal Em(ano)il Ungureanu
5. Fondul personal Atanasievici

⁴ Dosarul fondului CMB, proces verbal nr.2001/12.09.1960.

⁵ Idem, 1806/17.07.1961, f.3, Instrucțiuni... din 17.06.1963, f. 6-8.

6. Fondul personal Baich
7. Fondul personal Constantin Gruici
8. Fondul personal Boros
9. Fondul personal Pesty Frigyes.

În același an au și fost constituite fondurile „personale” (inexact, fiind vorba, în majoritatea cazurilor, de fonduri „familiale”) Gruici, Baich, Pesty, Boros, Traian Lungu Puhallo, Ungureanu, Costin și Ormos.

În 1965, au fost integrate o serie de documente în fondul Comandamentul General Bănățean și în fondul Primăria Municipiului Timișoara (1800-1801).

În 1970, au fost retrocedate Muzeului Banatului documentele referitoare la Boros și o serie de documente considerate ca având „caracter muzeistic”⁶. În același an au fost inventariate fondurile personale Baich și Gruici.

În anul 1978, Muzeul Banatului predă 14 documente din perioada 1848-1854.

În 1982, în contextul planului de microfilmare este reluată problema colecțiilor filialei în general și în special aceea a Muzeului Banatului. Domnul Tiberiu Moș, fostul șef al filialei, întocmește mai multe materiale pertinente privind reordonarea colecției și inventarierea acesteia.

În acest sens propune schimbarea denumirii fondului „Societatea de istorie și arheologie” în „Muzeul Banatului”, prima fiind predecesora acestei instituții. Această modificare însă nu a fost operată, de altminteri numărul documentelor rezultate din activitatea Muzeului Banatului este infim, căci, după cum s-a precizat în chiar procesul verbal de predare-preluare a colecției, actele privind activitatea instituției au fost păstrate de muzeu ca făcând parte din fondul propriu. Nici propunerea de trecere a documentelor din fondul mai sus pomenit în Colecția de documente a Muzeului Banatului, din care fac parte în fapt, nu a fost finalizată. Astfel, în fondul arhivistic Societatea de Istorie și arheologie au rămas 0,42 ml de anunțuri de decese și necrologuri, în schimb, corespondența privind activitatea acestei instituții a rămas în Colecția de documente (în afara actelor care au rămas la Muzeul Banatului).

În ceea ce privește propunerea de separare a actelor care nu aparțin de fond, reordonarea, selecționarea și inventarierea documentelor în ordine strict cronologică, domnul Tiberiu Moș a reușit să fișeze cea mai mare parte a documentelor, fără să definitiveze însă structura colecției. Fiind vorba de o activitate cronofagă, migăloasă și nu neapărat prioritară, situația colecției a rămas neschimbată în următoarele două decenii. Un alt impediment în abordarea lucrării l-a constituit și lipsa unor criterii foarte precise de ordonare a unei colecții, fiind vorba, în cazul nostru, de o colecție foarte mare a cărei structură inițială a fost de mai multe ori bulversată.

⁶ Vezi Dosarul fondului CMB, Proces verbal nr.368/03.09.1970.

La data demarării acestei operațiuni din arhiva preluată de la Muzeul Banatului din Timișoara au fost create și înregistrate următoarele fonduri și colecții:

- 1.Fondul familial Kovacs-vicecomite (inexact vicecomite!)
- 2.Fondul familial Lungu Puhallo T.Emilia
- 3.Fondul familial Sigismund Ormos
- 4.Fondul personal Gruici C.Protopop
- 5.Fondul personal Lucian Costin
- 6.Fondul personal Pesty Frigyes
- 7.Colecția de manuscrise literare și științifice
- 8.Colecția de documente privind primul război mondial
- 9.Colecția de documente privind revoluția burghezo-democratică din 1848-

1849

- 10.Colecția personală Nicolici
- 11.Colecția personală Patyanschi
- 12.Colecția personală Vucovici Sava
- 13.Colecția de documente ale Muzeului Regional Banat
- 14.Societatea de istorie și arheologie Timișoara

Pentru Colecția de documente Muzeul Banatului existau inventarele nr.238 (pe fișe) pentru sec.XV-XVI, inv.nr. 675 (pe fișe) pentru sec.XVII, inv. nr. 676 (pe fișe) pentru sec. XIX, inv.nr. 677 (fișe) pentru sec.XX; și inv. nr. 228 documente feudale-diplome bresle. Deși între timp documentele au fost reordonate, nu au fost anulate inventarele nr. 229 (sec.XVIII) și nr. 131 Societatea de istorie și arheologie. Pentru „fondul personal Baich” exista un inventar cu nr. 238 (sic!). O serie de documente nu erau inventariate.

Verificând existentul cu inventarele, am constatat că din colecție nu au fost separate numeroase documente care fac parte din fondurile: Primăria Municipiului Timișoara, Prefectura județului Timiș-Torontal, Prefectura județului Severin, fond familial Ormos, din Colecțiile Vucovici Sava, Colecția de documente privind revoluția burghezo-democratică din 1848-1849, Colecția de documente privind primul război mondial, Fondul personal Pesty Frigyes, Colecția de manuscrise literare și științifice, Societatea de istorie și arheologie Timișoara.

De asemenea, în fondul familial Ormos au fost cuprinse o parte din documentele colecției Ormos, care stă la baza Colecției Muzeului.

Ordonarea strict cronologică a documentelor din colecție, având în vedere cantitatea lor mare și întinderea inventarului, îngreuna mult regăsirea lor. Deși desprinderea din colecția inițială a unora dintre fonduri și colecții nu a fost în toate cazurile justificată și, cel mai adesea, nici nu a fost finalizată - ceea ce a dus la dispersarea documentelor și implicit la dificultăți de acces – nu s-au mai putut opera modificări esențiale în acest sens, deoarece respectivele fonduri și colecții rezultate au fost microfilmate și au intrat în circuitul cercetării istorice.

Din însemnările care însoțesc unele dintre documente și din cotele vechi rezultă că structura colecției a fost stabilită pe familii (de pildă Gereb, Hiller, Eresztevény, etc.), pe genuri de documente (anunțuri, diplome, etc.), corespondența unor personalități (Szécsény, Klapka), pe colecționari/donatori (Ormos). Având însă în vedere faptul că de-a lungul timpului documentele colecției au fost de multe ori regrupate și majoritatea vechilor cămăși de protecție (care cuprindeau cota, conținutul și proveniența) s-au pierdut, încercarea de a restabili structura inițială s-ar fi dovedit aproape imposibilă și inutilă.

Având în vedere cele constatate, s-a procedat la separarea din colecție a documentelor care făceau parte din alte fonduri și colecții (Primăria Municipiului Timișoara, Prefectura județului Timiș-Torontal, Prefectura județului Severin, Fond familial Kovacs, Colecția de documente Primul Război Mondial) și respectiv la integrarea lor.

Au fost separate din fondul familial Ormos documentele care făceau parte din colecție și au fost integrate la aceasta.

Au fost mutate documentele din fondul arhivistic Societatea de Istorie și Arheologie Timișoara (în fapt o colecție de invitații și anunțuri) în Colecția Muzeului iar documentele rezultate din activitatea respectivei societăți și aflate în Colecția Muzeului, în fondul Societății de Istorie și Arheologie.

Manuscrisele unor lucrări istorice (de pildă manuscrisul Baroti⁷) au fost trecute la Colecția de manuscrise literare și științifice.

S-a procedat la inventarierea documentelor neinventariate și la refacerea inventarelor (fișelor) în cazul în care nu corespundea conținutul și nu erau specificate genul documentelor și caracteristicile.

Pentru o mai eficientă regăsire a documentelor, s-a optat pentru ordonarea **cronologică** a unei importante părți (marea majoritate de proveniență diversă și având conținut eteroclit) și **pe probleme** (cele care pe baza conținutului și a vechilor cote puteau fi regrupate: *Direcția poștelor, familiile Baich, Barabas, Brediceanu, Eretevény, Gereb, Hiller, Kapuvary, Klapka, colecția de anunțuri de căsătorii și decese*).

În cazul fragmentelor de fonduri familiale sau personale, nu am optat pentru soluția separării lor și a creării de fonduri de sine stătătoare, din cauza numărului relativ redus de documente și ținând seama de erorile săvârșite de-a lungul timpului în procesul de prelucrări arhivistice succesive ale colecției, când, prin desprinderea întâmplătoare din trupul acesteia a unor documente, au fost create în mod nejustificat „mini”- fonduri incomplete, a căror proveniență ajunge să nu mai poată fi urmărită. În

⁷DR.BAROTI LAJOS, *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez*, vol.I Timișoara 1893-1896, vol.II Timișoara, 1900-1904, supl. Timișoara, 1907.

acest sens a fost desființat fondul arhivistic în mod eronat denumit *Direcția regională PTTR Timișoara* (fond.nr.311, inv.236), care consta din 10 u.a create de Direcția poștei Timișoara în perioada 1791-1796, cele 10 u.a. au fost reintegrate în Colecția de documente a Muzeului Banatului, alături de celelalte documente aparținând respectivei instituții și care rămăseseră în colecție.

În ceea ce privește seria de documente ordonate cronologic, menționăm că cel mai vechi document original din colecție este un act de vânzare emis de episcopul de Gurkh /Germania/ la 24 aug. 1457. De altminteri majoritatea documentelor deținute din secolele XV-XVI au fost emise în Germania și Austria și nu au vreo legătură cu Banatul. Cercetând documentele și bibliografia referitoare la colecție, nu s-a putut constata proveniența lor. Din 1571 datează un act emis de Alexandru, voievodul Țării Românești, iar începând cu anul 1580, o serie de acte privind vânzarea, donarea, litigiile referitoare la proprietatea asupra unor terenuri din Transilvania.

Colecția cuprinde de asemenea: diplome de înnobilitare, privilegii: Stephanus Makrany 48/1638, Andreas Urbányi (101/1701), Ioan Popovits Tökölli (104/1706), Adam și Martin Banovich (105/1712), Andrei Temesvári (127/1730), Theodor Csiki (168/1760), Andreas Urik (174/1765), Michael Constantin Hoffmann (227/1791), Nicolae Markovics), tabele de evidență a scrisorilor de înnobilitare consemnate în procesele verbale ale adunărilor generale al comitatului Timiș (581/f.d.); diplome, statute, certificate, carnete privind activitatea breslelor și a corporațiilor meșteșugărești, încheierea uceniciei, peregrinarea calfelor, calitatea de meșter (208/1785, 211/1786, 239/1794, 240/1795, 257, 293-302/1815, 306/1816, 349,351/1829, 362/1832-1866, 371/1835, 392-394/1839, 408/1842, 413,414/1843, 450/1850, 467, 472/1854, 485/1857, 491/1858, 496, 498/1859, 516/1864); privilegii de târg acordate localităților Dudeștii Vechi (214/1787), Făget (215/1787), Vinga (281/1811), Sînnicolaul Mare (383/1837).

O parte dintre aceste documente au fost ordonate în 1962 și inventariate, împreună cu diplome de înnobilitare și de studii, într-o parte structurală a colecției denumită „Documente feudale-diplome bresle”.

Având în vedere faptul că problematica documentelor nu justifică asocierea lor, că acte de înnobilitare și de acordare a unor privilegii nobiliare, acte privind breslele și meșteșugarii în general se regăseau și în restul colecției precum și faptul că inventarul nu respecta ordinea cronologică, nu conținea genul și caracteristicile actelor, redarea conținutului era adesea greșită, am considerat oportună renunțarea la această structură. Nu am optat pentru regrouparea documentelor referitoare la bresle, meșteșuguri, meșteșugari, având în vedere proveniența diferită a actelor, existența relativ scurtă în timp a breslelor în Banat, faptul că numeroase documente se referă la meșteșuguri și industrie în general, nu neapărat la instituția breslelor.

Colecția cuprinde fragmente din corespondența unor personalități, cum ar fi cea a lui **Mihai Besan**, notar public din Lugoj, cu Antoniu Mocioni, A.Manu, Miron Românul, Iosif Popasu, Ioan Meșianu, G.Olteanu, E.Athanasievits, Patriciu Dragalina,

Teodor Păcățian, Emanoil Ungureanu⁸; a baronului **Petru Duca** de Cadar, însărcinat cu afaceri în Țările de Jos și deputat în Dietă⁹, scrisori ale lui **Constantin Diaconovici Loga** în calitate de director al școlilor naționale¹⁰, scrisori adresate de Vasile Goldiș și Octavian Goga lui Petre **Nemoianu**¹¹, corespondența lui **Pogány Mihály**, redactor la „*Temesvári Hirlap*”, cu diverse personalități ale epocii¹²; scrisori ale contelui **Széchényi István**¹³ privind navigația și construirea unui pod pe Dunăre, construirea căii ferate în vestul Ungariei; corespondența lui **Ioachim Miloia** și a lui **Cornel Ciupe** în calitate de directori ai Muzeului. Nefiind vorba de o cantitate semnificativă de documente, dosarele (cumulând corespondența câte unei personalități) au fost ordonate cronologic în interiorul colecției.

Deși inițial din Colecția de documente Muzeul Banatului a fost separată Colecția de documente privind revoluția burghezo-democratică din 1848-1849 (nr.fond nr.309, inv. nr.610) operațiunea a fost aleatorie, căci numeroase documente privind acest eveniment au rămas în colecția muzeului. În cazul respectivei fondări, singurul criteriu pare să fi fost doar acela al anilor extremi extremi (1848-1849) ai documentelor, dar nici acest criteriu nu a fost respectat în totalitate căci, dacă s-a considerat necesară integrarea în colecția de documente Revoluția de la 1848-1849¹⁴ a unui singur document preluat întâmplător, în cazul preluării ulterioare a unei serii întregi de documente privind revoluția¹⁵, integrarea acestora a fost omisă, fiind trecute în Colecția Muzeul Banatului. De asemenea, au fost lăsate în această colecție documentele referitoare la personalitățile, la evenimentele premergătoare și la ecourile revoluției (de pildă: discursuri rostite în dietă de viitorii revoluționari, sentințe de condamnare la moarte, scrisoarea lui Kossuth, memoriile doamnei Maderspach, etc.)¹⁶. Tematica Fondului personal Vucovici Sava, ținând seama de rolul jucat de acesta în revoluția de la 1848, se suprapune cu cea a colecției dedicate respectivei revoluții (ambele fonduri fiind desprinse din Colecția de documente Muzeul Banatului). Având însă în vedere faptul că atât Fondul personal Vucovici Sava cât și Colecția de documente privind Revoluția de la 1848-1849 au fost intens cercetate, citate și microfilmate, reorganizarea acestora s-ar fi dovedit inutilă.

Au fost ordonate pe subcapitole și în cadrul acestora cronologic documentele privind familiile Baich, Barabas, Brediceanu, Ereszteveny, Gereb, Hiller, Kapuvary, Klapka.

⁸ vezi C.M.B dosar 505/1860-1916.

⁹ vezi C.M.B. dosar 507/1861-1868.

¹⁰ vezi C.M.B. 389/1838.

¹¹ vezi C.M.B. dosarele 618-621/1928.

¹² vezi C.M.B. dosarul 596/1906.

¹³ C.M.B. vezi dosarul 354/1830-1860.

¹⁴ vezi D.F.p.v.129/25.04.1974.

¹⁵ vezi D.F.p.v. nr.339/19.05.1978.

¹⁶ vezi C.M.B. dosarele: 417, 419-420, 439, 458, 463, 465, 468, 519, 521, 523.

În urma prelucrării arhivistice din 1962, documentele referitoare la familia **BAICH** - baroni de Vărădia, originari din Turcia de unde au venit în granița militară și în ținutul Srem, János este înnobilit în 1791, Todor cumpără domeniul Vărădia în 1832 și este înnobilit în 1857 iar fiul său Milan primește în 1882 titlul de baron al Imperiului, în 1891 devine, împreună cu vărul său Ivan, baron al Ungariei, iar din 1895 devin membrii camerei (magnaților) superioare a parlamentului¹⁷ - au fost ordonate și inventariate sub denumirea de „Fondul personal Baich” cu nr. de inventar 238, fără să fie însă înregistrat în R.G.A. ca fond de sine stătător. Au fost constituite două u.a., din care prima nu are nici o legătură cu familia Baich, iar în cea de-a doua sunt concentrate restul documentelor. În urma verificării, au mai fost găsite și alte documente referitoare la această familie, care au fost integrate în subcapitolul BAICH.

Documentele referitoare la moșiile Bârca și Brăiloiu¹⁸ este posibil să fi ajuns în această colecție odată cu actele familiei Baich, ale cărei proprietăți au fost.

Caius Brediceanu îi adresează lui Ioachim Miloia, în calitate de acestuia de director al Muzeului, o serie de scrisori și copii ale unor documente referitoare la familia Brediceanu, aflate la arhivele din Viena în vederea constituirii în timp a unui fond „Brediceanu”. Această inițiativă nu a fost însă finalizată. Respectiv documente au fost grupate într-un subcapitol¹⁹.

Dintre actele referitoare la relațiile de proprietate ale unor familii nobile din scaunele secuiești, s-au separat în subcapitole documentele privind familiile **Barabás**, **Gereb** și **Eresztvény**, pe care și creatorul colecției le-a ordonat separat²⁰.

Actele privind familia **HILLER**, baroni de Butin (Ioan Carol primește titlul de baron al imperiului în 1789 de la împăratul Iosif II iar cel de baron al Ungariei în 1792 de la regele Francisc I, care îi donează în 1816 domeniul și titlul de Butin. Ultimul descendent moare în 1881²¹) nu erau cuprinse în instrumentele de evidență elaborate după 1962. Au fost inventariate cu această ocazie²², pe baza cotelor inițiale (A 50) într-un subcapitol.

Un număr de 12 documente (1779-1794) fac referire la viața și activitatea lui Ignatiu **Kapuváry**, fiscal cameral la Lugoj, procurator al comitatului Caraș și, în cele din urmă, vicecomite de Caraș²³. Conform planului de lucru din 1962, aceste

¹⁷ Dr.Borovszky Samu, *Magyarország Vármegyéi és városai. Temes Vármegye Temes vármegye nemes családai*, p.404, Budapest.

¹⁸ vezi C.M.B.dosarele: 97/1697, 102/1701, 154/1752, 291/1814, 309/1816, 315/1818, 330 și 331/1823.

¹⁹ vezi C.M.B. dosarele 690-695 (1672-1937).

²⁰ vezi C.M.B Barabás – 668-689 (1640-1789), Gereb – 737-773 (1852-1816), Eresztvény – 696–736 (1603-1801).

²¹ Dr.Borovszky Samu, *Magyarország Vármegyéi és városai. Temes Vármegye Temes vármegye nemes családai*, p.411, Budapest.

²² vezi CMB dosarele 774-780 (1789-1869).

²³ vezi C.M.B. dosarele: 781-792 (1779-1794).

documente ar fi trebuit să constituie un fond personal de sine stătător. Probabil din cauza numărului mic de documente, s-a renunțat la această variantă, intercalând actele în ordine cronologică în colecție. Cu ocazia reordonării, au fost cuprinse într-un subcapitol.

O serie de acte se referă la familia **KLAPKA** - Karol Klapka (n.1756) originar din Cehia, în 1794 cumpără o farmacie în Timișoara, fiul său Iosif devine primarul orașului Timișoara. În 1825 și 1832-1836 este deputatul orașului în Dietă, în 1841 este înnobilit de regele Ungariei Ferdinand V. Dintre copiii săi Iosif (1807-1840) va conduce tipografia din Timișoara, Nandor (1808-1895) îmbrățișează cariera militară, devenind general de brigadă iar Georg (1820-1892), general de honvezi, se remarcă în revoluția de la 1848-1849²⁴.

Documentele se referă la proprietățile lui Karol Klapka și ale fiului său Iosif, la activitatea acestuia ca primar al orașului Timișoara și ca deputat în Dietă, corespondența lui Georg Klapka cu sora sa Iulia, înainte de revoluție și în timpul lungului său exil, corespondență între diverși membri ai familiei. Nu s-a considerat necesară desprinderea acestor acte din colecție și crearea unui fond familial²⁵, ne-am limitat la gruparea lor într-un subcapitol.

Actele privind familia **MIKES**²⁶, conți de Zabola - de origine secuiască, deveniți baroni în 1693 și conți în 1696 cu domenii la Pápolcz, Zágón și Zabola, personalitatea cea mai cunoscută a familiei fiind Mikes Kelemen, prozator (1690-1761), adept al lui Rákóczi II, își va petrece ultimii 50 de ani de viață în Turcia, unde va scrie celebrele „Scrisori din Turcia”²⁷ - fiind puțin numeroase și neavând certitudinea că le-am identificat pe toate, având în vedere faptul că elementele de identificare al creatorului colecției lipseau și nici cota veche nu a putut fi folosită pentru delimitarea acestora, am preferat ordonarea lor cronologică în cadrul colecției.

Documentele privind familia **TÖKÖLY** (de Kevermes și Vizes) - Popovich Tökölly János și familia au fost înnoșiți de Iosif I la 1706 și obține privilegiile domeniilor Kevermes și Vizes în 1824. Petru T. A fost vicecomite și apoi comite de Csanád. Ultimul descendent al familiei, mort în 1844, a deținut domeniile Bencecul Român și German, Buzad, Charlottenburg, Fibiș și Mașloc²⁸ - au fost ordonate cronologic în cadrul colecției, numărul redus al acestora nejustificând gruparea lor într-un capitol aparte²⁹.

²⁴ Dr.Borovszky Samu, *Magyarország Várnegyéi és városai. Temes Várnegyje Temes vármegye nemes családai*, p.413, Budapest.

²⁵ vezi C.M.B., dosarele 793-826 (1799-1901).

²⁶ vezi C.M.B. dosarele :54/1652, 55/1654, 73/1674, 78/1679, 82/1679.

²⁷ vezi Révai Nagy Lexikona, vol.XIII, p.741-742, Budapesta.

²⁸ Dr.Borovszky Samu, *Magyarország Várnegyéi és városai. Temes Várnegyje Temes vármegye nemes családai*, p.421, Budapest.

²⁹ vezi C.M.B. dosarele: 104/1706, 121/1727, 361/1832, 381/1837.

O serie de documente se referă nemijlocit la istoria Banatului. Din păcate, mare parte dintre ele sunt doar copii, autentificate în 1896 de arhivarul comitatului Timiș de pe actele Administrației provinciale³⁰. Fondul acestei instituții a fost dus la Arhivele Naționale din Budapesta la sfârșitul secolului 19³¹.

O parte din documentele Colecției au fost publicate în revista „Történelmi és régészeti értesítő” sau au făcut obiectul unor studii, multe însă nu au fost încă valorificate.

În forma ei actuală, Colecția însumează 859 u.a., în cantitate de 3,56 ml, având anii extremi 1353-1948. Chiar dacă modul de abordare al lucrării nu poate avea pretenția de a fi infailibil, considerăm că prin rezultatul obținut și anume acela de a fi „reasamblat” din fragmente dispersate o colecție de documente cât de cât structurată și accesibilă, prevăzută cu un singur inventar, și-a atins scopul.

Bibliografie

- Dr. Baroti Lajos**, *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez*, vol.I Timișoara 1893-1896, vol. II Timișoara, 1900-1904, supl. Timișoara, 1907.
- Dr. Berkeszi István**, „*Jelentés a délmagyarországi történelmi és régészeti Múzeum-Társulat levéltáráról*”, în TRÉT , IX, caiet I, Timișoara 1893, p.105-115.
- Idem**, „*A temesvári múzeumkérdés*” în TRÉT, XVII (serie nouă), caiet III-IV, Timișoara, 1901, p.2-19.
- Birou, Virgil**, *Năzuințe și realizări. Etape din viața culturală bănățeană*, Editura Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara, 1941
- Dr.Borovszky Samu**, *Magyarország Vármegyei és Városai. Temes vármegye.*, Budapesta, f.a.
- Bugariu, Aurel**, *Bibliografia Banatului 1918-1943*, Publicațiile Institutului Social Banat-Crișana
- Bugariu, Vicențiu**, *Figuri bănățene*, pref. P. Nemoianu, Editura Aurel Bugariu, f.a.
- Cercul Bănățenilor din București**, *Banatul. Contribuții la cunoașterea unei provincii* martie 1943

³⁰ vezi Costin Feneșan, „*Administrație și fiscalitate în Banatul imperial*”, Editura de Vest, Timișoara, 1997.

³¹ vezi DR.BAROTI LAJOS, *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez*, vol.I Timișoara 1893-1896, vol.II Timișoara, 1900-1904, supl. Timișoara, 1907.

Feneşan, Costin. „Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778”, Editura de Vest, Timișoara, 1997

Miloia Mircea, Turcuș Aurel, Mudura Gheorghe și Săcară Nicolae, *Un erudit cărturar. Ioachim Miloia (1897-1940)*, Editura Mirton, Timișoara, 1997

* * * *DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI. Introducere*, vol.I, Editura Academiei R.P.R., 1956

* * * *Révai Nagy Lexikona*, vol. XIII, Budapesta, f.a

THE COLLECTION OF DOCUMENTS „MUZEUL BANATULUI TIMIȘOARA”

Summary

The collection of documents „Muzeul Banatului Timișoara” (1353- 1948) relies on the collection of Sigismund Ormos - former head of the county - and on that of the former Society of History and Archeology of South Hungary from Timișoara, a predecessor of Banat’s Museum. The collection was taken over in year 1960 by the Subsidiary Timiș of State Archives. This paper describes the odyssey of the collection from its first form described by Dr. Berkeszi Istvan in 1893, to its present form as well the parts taken off from the original collection. The collection contains the oldest original documents of our institution: enobling acts, privileges, important documents regarding Baich, Barabas, Brediceanu, Gereb, Ereszteveny, Hiller, Kapuvary, Klapka, Mikes, Tokoly families, fragments from the correspondence of Mihai Besan, Pogany Mihaly, Ioachim Miloia, Cornel Ciupe, letters belonging to Szechenyi Istvan, documents about the activity of guilds and handicraft corporations.